

prof. UE dr hab. Aleksandra Pethe,

Katowice, 12.12. 2022 r.

Katedra Projektowania i Analizy Komunikacji
Wydział Informatyki I Komunikacji
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Mateusza Szurgota

pt. *Teolingwistyka medialna ewangelizacyjnego przepowiadania polskich biskupów w serwisie społecznościowym YouTube*

Promotor: prof. UKS dr. hab. Grzegorz Łęcicki
Promotor pomocniczy: dr Aleksandra Graczyk

Nie ulega wątpliwości, że współczesna rzeczywistość uwarunkowana jest przez media, które kształtują kulturę środowiska komunikacyjnego. Przede wszystkim to przestrzeń Internetu stała się nieodłączną częścią realnej codzienności. Świat cyfrowy oferuje coraz to nowsze i bardziej różnorodne techniki komunikowania, co implikuje konieczność poszukiwania adekwatnych doń form wypowiedzi. W związku z tym kultura (multi)medialna stawia także nowe wyzwania przed wszystkimi uczestnikami komunikacji, także – rzecz jasna – religijnej. Trzeba wyraźnie podkreślić, że Kościół katolicki ma świadomość roli, jaką we współczesnym świecie odgrywają środki społecznego komunikowania. Dlatego z też uznaje media nie tylko jako jeden ze znaków czasu, ale i miejsce głoszenia ewangelicznego orędzia. Jak wiadomo, posoborowe dokumenty i instrukcje kościelne, przede wszystkim *Communio et progressio* oraz *Aetatis novae*, głoszą, że media masowe mogą pełnić w sposób spektakularny liczne funkcje związane z działalnością duszpasterską i nauczaniem Kościoła. Do najważniejszych zadań należą: ewangelizowanie, budzenie i kształtowanie wiary, budowanie wspólnoty międzyludzkiej oraz kościelnej, służenie rozwojowi duchowemu człowieka i jego rzeczywistości społecznej. Jan Paweł II, Benedykt XVI i Franciszek wielokrotnie podejmowali tę tematykę w swoim nauczaniu.

Nie ma również wątpliwości, że pojawienie się nowych narzędzi komunikowania zobligowało do poszukiwania nieznanych wcześniej form przekazu, które byłyby adekwatne do zaistniałej sytuacji. W wyniku tego nastąpiła ewolucja kultury medialnej, polegająca na przekształceniu kultury werbalnej w kulturę (audio)wizualną (nazywaną „zwrotem ikonicznym”, „inwazją obrazów” czy „dominacją wizualności”), gdzie przekaz opiera się jednocześnie na słowie i na obrazie. Audiowizualność, ewoluująca w multimedialność, wkroczyła w niemal każdy aspekt życia człowieka XXI wieku, dlatego też refleksja nad sygnalizowanym problemem podejmowana jest przez różnorodne dyscypliny naukowe. Dodajmy, że wizualny aspekt przekazu medialnego stanowi często przedmiot refleksji zarówno w nauce o komunikowaniu, jak i na gruncie nauk teologicznych. Teologia mass mediów czy też teologia środków społecznego przekazu funkcjonuje więc z powodzeniem jako dyscyplina koncentrująca się wokół analizy elementów procesu komunikowania w kontekście teologicznym, a zarazem interdyscyplinarnym. W tym też obszarze teologii środków społecznego przekazu i mediów audiowizualnych sytuuje się przedstawiona mi do zaopiniowania dysertacja doktorska **ks. mgr. lic. Mateusza Szurgota pt. *Teolingwistyka medialna ewangelizacyjnego przepowiadania polskich biskupów w serwisie społecznościowym YouTube.***

I. Koncepcja rozprawy, znaczenie i oryginalność naukowa podjętej przez Doktoranta refleksji oraz ocena przeglądu literatury i strony formalnej dysertacji

Cyberprzestrzeń - jako środek przekazu i odbioru informacji równocześnie - oferuje nieograniczone niemal możliwości jej użytkownikom. Przewycięzając odległość i przestrzeń czasową prowadzi do spotkania z drugim człowiekiem. Może zatem sprzyjać wzajemnemu poznaniu i zrozumieniu. W tym sensie sama w sobie stanowi wartość pozytywną. Autor dysertacji właśnie w takiej perspektywie postrzega potencjał mediów społecznościowych, wobec których stosuje z powodzeniem zaplecze teoretyczne charakterystyczne dla

subdyscypliny teologicznej, jaką jest teologia komunikacji i mediów, z jej interdyscyplinarnym charakterem. Trafnie zauważa:

„(...) „Nowe przestrzenie medialne wymagają takiej obecności, która posługując się ich językiem będzie świadectwem wiary na cyfrowym kontynencie. Istotnym wyróżnikiem nowych form przekazu jest ich otwartość na dialog, czyli możliwość odpowiedzi odbiorcy na przekaz (...)” (s. 12).

Doktorant przedmiot rozprawy określa jako krytyczną analizę przepowiadania ewangelizacyjnego biskupów polskich, zawartą w przekazach audiowizualnych, co istotne dedykowanych serwisowi społecznościowemu YouTube. Trzeba zaznaczyć, że badaniu poddane są materiały źródłowe z lat 2020-2021, czyli z okresu trwania pandemii wywołanej przez wirusa SARS-CoV-2, pochodzące z czasu reorganizacji życia społecznego we wszystkich niemal jego aspektach, w tym praktyk religijnych. Co więcej rzecz dotyczy dyspensy od obowiązku uczestnictwa w niedzielnej Mszy św. na mocy rekomendacji zawartej w *Zarządzeniu nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z dnia 12 marca 2020 r.* Kontekst sytuacji – jak wiadomo - wymusił transformację form religijności ze względu na wykorzystanie nowych technologii, a co za tym idzie wpłynął na intensyfikację aktywności w sieci.

Kluczowymi hipotezami badawczymi Autor czyni następujące założenia, które w dalszej części pracy poddaje próbie krytycznej weryfikacji:

1. „biskupi polscy dobrze posługują się mediami i skutecznie wykorzystują serwis YouTube” (s.7)
2. „materiał wizualny został przygotowany starannie, umiejętnie, zgodnie z podstawowymi regułami tworzenia dynamicznych komunikatów ikonicznych” (s.7)

Metoda badawcza, zaproponowana w celu weryfikacji wyżej wyodrębnionych hipotez, została określona jako analiza treści o walorach interdyscyplinarnych z pogranicza teologii i medioznawstwa. W opracowaniu przedstawiono autorskie, innowacyjne, oryginalne i interesujące zarazem rozwiązanie w postaci propozycji analiz przeprowadzonych metodą

tw. teolingwistyki medialnej. Swoją propozycję Autor wywodzi bezpośrednio z koncepcji teolingwistyki, zrodzonej – jak wiadomo – z inspiracji płynących z refleksji językoznawczej, która przeznaczona jest do badania złożoności relacji zachodzących pomiędzy językiem a religią. Doktorant słusznie odwołuje się tutaj do opracowań Aleksandra Gadomskiego i Haliny Gadomskiej (*Teolingwistyka polska w kontekście teolingwistyki słowiańskiej*, Częstochowa 2014), gdy zwraca uwagę na kluczową rolę języka w procesie komunikacji religijnej, który definiuje następująco:

„ (...) w przypadku niniejszej rozprawy język religijny będzie rozumiany jako specyficzny rodzaj języka , służący komunikacji wiary poprzez media” (s. 51).

W rozdziale IV pracy znajdujemy definicję zaproponowanego pojęcia „teolingwistyka medialna”: w odniesieniu do komunikatów audiowizualnych poszerza ono pole obserwacji o komponent wizualny w ten sposób, że uznaje, iż mamy do czynienia z harmonijną syntezą warstwy wizualnej i werbalnej „składającej się na jednolity przekaz o charakterze medialnym” (s. 52). Tak przedstawioną koncepcję teolingwistyki medialnej - jako narzędzia służącego badaniu jakościowemu audiowizualnych przekazów medialnych - oceniam bardzo pozytywnie, dostrzegając jej pionierski charakter oraz praktyczną użyteczność, jednakże pozostaje pewien niedosyt. Dotyczy on kilku kwestii, które pozwolę sobie wskazać. Otóż:

- W odniesieniu do problematyki językoznawczej, związanej przecież bezpośrednio z relacją język – religia, zabrakło odniesienia do klasycznej pracy, wybitnej znawczyni tematyki, inspiratorki nowoczesnych badań nad językiem religijnym w Polsce, prof. Ireny Bajerowej, która poszukiwała odpowiedzi na pytanie „Jaki powinien być język religijny, aby trafił do współczesnego odbiorcy i najlepiej oddawał intencje nadawcy? Odpowiedź, której udzieliła, nadal wydaje się być nader aktualna i możliwa do zaadoptowania w obliczu dzisiejszych uwarunkowań (I. Bajerowa, *Rola języka we współczesnym polskim życiu religijnym. O języku religijnym. Wybrane zagadnienia*, w: *O języku religijnym*, red. M. Karpluk, J. Sambor, Lublin 1988).

Otóż punktem wyjścia było określenie złożoności i ustrukturyzowania funkcji języka religijnego. Warto byłoby zatem iść tropem wniosków prof. Bajerowej tak, aby pogłębić wyróżnioną przez Autora osobną „analizę

warstwy werbalnej” w części poświęconej case study (analiza wypowiedzi audiowizualnej biskupów polskich w serwisie YouTube). Warto ponadto, w moim przekonaniu, w przyszłości uwzględnić bardziej wnikliwie i w szerszym zakresie (m.in. ilustrując cytatami *sic!*) sam kontekst językowy, na przykład analizując występowanie i świadome (lub nieświadome) zastosowanie różnych funkcji języka: poznawczej (np. język Objawienia i Tradycji; język przy pomocy, którego poruszane są problemy praktyki duszpasterskiej/ewangelizacyjnej), impresywnej (perswazyjnej, motywacyjnej i nakłaniającej do aktywności religijnej), ekspresywnej (np. w postaci werbalizacji modlitewnej) oraz niekiedy performatywnej (tworzącej rzeczywistość sakralną).

Należy też pamiętać, że ważną rolę odgrywa sama struktura aktu wypowiedzi języka religijnego, którą Autor słusznie uwzględnia (np. nadawca - odbiorca, forma przekazu, sytuacja komunikacyjna). Wszystkie bowiem wymienione elementy przekładają się na identyfikację współczesnego religijnego przekazu medialnego.

Doktorant zasadnie podkreśla konieczność unowocześniania form przepowiadania (tu również: uwspółcześniania języka religijnego) wedle potrzeb i kompetencji odbiorczych dzisiejszego uczestnika procesu komunikacji. Na wymóg „zauważalności języka”, atrakcyjności komunikacji z ludzkim i Boskim wymiarem rzeczywistości trafny głos zabierał na przykład Witold Ostafiński (W. Ostafiński, *Jak mówić o Bogu, aby nas słuchano?* w: *Media na przełomie*, red. K. Marcyński, J. Szaniawski i J. Twardy, Warszawa 2011.).

- W przywołaniu opracowań z zakresu mediów pominięto odwołania do rozważań na temat relacji zachodzących między (audio) wizualnością a werbalnością – zwracam uwagę na ten fakt ze względu na osobiste zainteresowania naukowe (audio)wizualizacją treści religijnych, będących „nową” jakością komunikowania medialnego. Refleksję nad komplementarnością komunikacji werbalnej i wizualnej, która jest zasadniczym elementem konstytuującym zaproponowaną koncepcję teolingwistyki medialnej, wzbogaciłoby - z punktu widzenia zaplecza teoretycznego w obszarze nauki o mediach i komunikacji społecznej -

odniesienie się do prac np. Maryli Hopfinger (*Czy obraz wypiera słowo?*, w: *Komunikacja wizualna w prasie i w mediach elektronicznych*, red. K. Wolny-Zmorzyński, W. Furman, J. Snopek, K. Groń, Warszawa 2013).

- Forma edytorska i warstwa językowa tej pracy zasługują na ocenę bardzo dobrą, tym niemniej widoczne są drobne uchybienia w warstwie językowo-stylistycznej rozprawy, które z łatwością wyeliminuje powtórna adiustacja i korekta.

Nieliczne wskazane powyżej szczegółowe krytyczne uwagi nie zmieniają mojej pozytywnej oceny rozprawy jako całości i jej walorów poznawczych, naukowych i pragmatycznych.

II. Finalna ocena merytoryczna pracy

Na rozprawę składają się cztery rozdziały. Pierwszy to wprowadzenie teologiczne, w którym przywołano sposoby i środki ewangelizacji (w aspekcie posługi biskupiej oraz funkcji słowa i obrazu a także ich wzajemnych relacji w akcie przekazu depozytu wiary). Część prezentuje specyfikę i charakter komunikacji z wykorzystaniem narzędzi właściwych serwisowi YouTube. W tym miejscu dysertacji Doktorant obszernie omawia, wypracowaną przez siebie, metodę badawczą nazwaną teolingwistyką medialną stosowaną w odniesieniu do przekazów audiowizualnych publikowanych w serwisie YouTube.

Kolejny rozdział poświęcony został opisowi ilościowej kategoryzacji materiałów źródłowych, zaś część czwarta – teolingwistycznej analizie (jakościowej, krytycznej) przepowiadania polskich biskupów w postaci przekazów audiowizualnych publikowanych na tym kanale i specjalnie dlań dedykowanych.

Układ pracy, w mojej ocenie, jest zgodny z zasadami pracy naukowej, adekwatny do obranej dyscypliny naukowej, logiczny, przejrzysty i uzasadniony pod względem merytorycznym. Należy docenić bezsprzeczną wartość załączonej bibliografii, zwłaszcza cennego, bardzo obszernego, zestawienia źródeł medialnych (Materiały badawcze, ss. 139-200 oraz Inne źródła netograficzne, ss. 200-202).

Cel rozprawy jest zrozumiały, klarowny. Tytuł dysertacji także nie budzi żadnych zastrzeżeń. Zaproponowana problematyka jest interesująca i atrakcyjna pod względem poznawczym. To trafny, istotny i ważny temat, do którego podchodzi Autor z naukowym obiektywizmem. Po pierwsze, jest świadomy, że zaistniała „konieczność inkulturacji cyfrowego kontynentu poprzez specyficzny, nowy sposób obecności biskupów, którzy muszą posługiwać się odpowiednim językiem, a ich zaangażowanie ma odpowiadać dynamice tzw. sieci uczestniczących” (s.12), co słusznie tłumaczy „nową jakością przekazu i komunikacji interpersonalnej” (s. 6) wygenerowanych przez media społecznościowe. Po drugie, wykazuje zarówno pozytywne strony zjawiska jak i wymagające krytycznego oglądu. Wymieńmy dwa najważniejsze krytyczne spostrzeżenia:

- Problem z gotowością/umiejętnością przyjmowania przez duchownych postawy słuchacza i postawy dialogowej („Dowodem postawy antydialogowej jest wielka liczba zablokowanych dyskusji pod badanymi w niniejszej dysertacji przekazami polskich biskupów” [s.12]);
- Brak profesjonalizmu w redagowaniu przekazów audiowizualnych przeznaczonych do odbioru przez użytkowników cyberprzestrzeni (zacytujmy m.in. „Poprzestanie na bezkrytycznym i biernym rejestrowaniu wypowiedzi biskupa stwarza niebezpieczeństwo postrzegania kościelnego przekazu nie tylko jako wielce amatorskiego, ale nawet niedbałego oraz bezładnego” [s. 134]; „(...) Wydaje się, że poza ograniczeniami finansowymi kolejną przeszkodę stanowi mentalność klerykalna, czyli brak zaufania wobec świeckich, szczególnie w kwestii ich zatrudnienia [jako profesjonalnych redaktorów przekazów medialnych – przyp. A.P]” {s. 134});
- Brak skutecznej edukacji medialnej w podczas studiów seminaryjnych (Autor podkreśla: „(...) Do seminaryjnego *Ratio studiorum* edukację medialną wprowadzono dopiero od 2021 r.4, czyli 58 lat po dekrete Inter mirifica postulującym kształcenie księży i zakonników do biegłego posługiwania się mediami w celach apostołskich” (s. 133), co może być także jedną z przyczyn niekomunikatywności przekazów medialnych, których przyczyn Doktorant upatruje w „(...) oddaleniu współczesnego Kościoła polskiego od kultury

popularnej w dużej mierze kształtującej sposób komunikacji szczególnie młodego pokolenia oraz jego gusty estetyczne. Brak oddziaływania Kościoła na kulturę popularną odbija się negatywnie również na jej poziomie i jakości, którą wolno zdefiniować jako antykulturę neobarbarzyńską. W wielu badanych przekazach raził wyjątkowo nieprofesjonalny, amatorski sposób ich realizacji (...)” [s. 134].

Autor dysertacji wyciąga należyte i uzasadnione wnioski, a na ich podstawie formułuje postulaty, które weryfikują postawione na wstępie hipotezy. W dużym uproszczeniu można sprowadzić je do nadrzędnego postulatu konieczności wypracowania nowych stylów komunikacji religijnej (w obszarze mediów) we współpracy ze specjalistami w tych dziedzinach. Wobec tego można uznać, że postawiony przez Autora cel badań został w pełni osiągnięty, a wypracowana przez niego metoda teolingwistyczna może być pomocna w ocenie skuteczności religijnych (i kościelnych) przekazów (komunikatów) medialnych.

Reasumując, zaproponowany temat dysertacji, przedstawione cele, postawione i zweryfikowane hipotezy oraz warsztat badawczy jednoznacznie i bez wątpliwości wpisują Doktoranta oraz jego pracę w obszar określonej na wstępie dyscypliny naukowej.

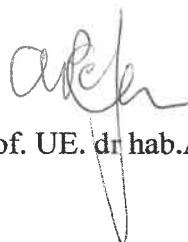
Wnioski końcowe

Rozprawa ks. mgr. lic. Mateusza Szurgota pt. *Teolingwistyka medialna ewangelizacyjnego przepowiadania polskich biskupów w serwisie społecznościowym YouTube* to przykład rzetelnie i umiejętnie napisanej pracy naukowej. Generalnie rzecz ujmując (pomimo pewnych sugestii bibliograficznych) uznaję, że została właściwie i kompetentnie osadzona w literaturze przedmiotu. Jej najbardziej wartościową częścią jest niewątpliwie rozdział empiryczny, prezentujący wyniki samodzielnie zrealizowanego procesu badawczego, skutkujące dojrzałymi wnioskami i interesującymi konkluzjami, a także cennymi uwagami krytycznymi.

Przedłożona do recenzji dysertacja wykazuje odpowiedni poziom naukowy dla prac doktorskich w określonej przez Doktoranta dyscyplinie, o czym świadczą jego umiejętności realizowania badań naukowych, prowadzenia klarownego wywodu i samodzielnego

generowania wniosków. Rozprawa spełnia zatem wszelkie wymogi stawiane monografiom doktorskim.

Biorąc powyższe pod uwagę **stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Mateusza Szurgota całkowicie spełnia wymogi ustawowe**, określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. O stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w związku z ustawą Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669), a tym samym **wyrażam pozytywną opinię w kwestii dopuszczenia ks. mgr. lic. Mateusza Szurgota do kolejnych etapów procedury ubiegania się o stopień naukowy doktora.**

Prof. UE. dr hab. Aleksandra Pethe

